A magyar szikipacsirta (*Calandrella brachydactyla hungarica*) táplálékbázisa monokultúrás búzavetésben

Szabó Sándor
atalanta10szsp@freemail.hu

Abstract

The study presents the results of a field investigation carried out by the author in a plot of wheat monculture in 2012, occupied by a pair of larks for breeding. The aim of the present study is to clarify feeding opportunities provided by the new habitat as compared to those of alkaline grasslands.

A szikipacsirta is állandó és sokoldalú kapcsolatban van környezetével. A környezet nyújtotta életfeltételek, a rendelkezésre álló táplálékforrások éppen úgy megszabják életmódját, viselkedését, mint az ott megtalálható ellenségei, vagy a jellegzetes meteorológiai viszonyok, és sok más egyéb tényező (ENDES 1974). Magyarország egyetlen, kiemelten védett gerinces endemizmusa 1999-től hagyta el a Hortobágyot, ahol azelőtt ez a terület kötőhelye volt (ENDES et al. 2010). Ez annál is fontosabb, mivel a fészkelés, tojásrakás, a területen lévő fiatal egyedek megjelenése, mind a madár sikeres megtelepedését bizonyítja. Ez a terület Újfehértó határában az 1,2 h-os Maszling nevű terület, melynek tájolása K-Ny.

Korábbi évekből már volt adatunk parlagon hagyott terület, ill. monokultúrás, hiányosan kelt napraforgóval és kukoricával vetett területről. A terület táplálékforrás kínálatát Barbet-féle talajcsapdákkal vizsgáltuk, amelyet 2012. május 21-től július 11-ig, a búzatáblán, ötös elrendezésű kötésben a teljes költési időszakban működtek. Anyagukat kiegészítettük négy alkalommal történő egyelő gyűjtéssel végzett technikával. A pacsirta optimális élőhelyén a talajnak csak a fele van növényekkel borítva. Ezek a növényállományok több egy- és kétszikű fajból tevődnek össze. Általában alacsony növésűek és ritkásan, helyenként csomóban nőnek. Ez az egyik legjelentősebb tényező, amely a szikipacsirta jelenlétét, vagy hiányát meghatározza (ENDES 1974). A 2012-es év során a területet előzetes trágyakihelyezéssel és egyéb művelési munkafolyamatokkal nem bolygatták, a költés zavartalansága érdekében. A kiválasztott területen hibás agrotechnika, téli fagy és szárazság miatt foltokban kipusztult a búza, és ez a pacsirta eredeti fészkelési igényének teljesen megfelelt. A területen azonban semmiféle beavatkozás, a növényzetfejlődése érdekében nem történt, hiszen bérlésének a feltétele is egyben ez volt. Későbbi vegetációs időszakban a felnövekvő gabona, illetve gyomok a költés teljes zavartalanságát biztosították. A költési terület gyomvegetációjában nagyfokú kettősség volt tapasztalható. A kiválasztott búzatábla nyugati oldalán, a hol a pacsirta sikeres költése is történt, a nagy foltokban kipusztult gabona helyén jelentős talajfoltok maradtak kopáron. Itt a gyomok közül is kevés faj mutatkozott, főleg fűfélék (*Poa, Agropyron, Setaria*), elvétve kevés kétszikű gyommal (*Capsella, Sinapis, Chenopodium*). A keleti oldalon viszont tömeges volt a talajban telelő szaporító gyökeres évelők jelenléte, jelentős borítottsággal (*Cirsium, Convolvulus, Sonchus, Rubus*). Ezek a gyomok tarackoló gyökereikkel akár még 3 m mélyre is lehatolnak a talajban. Magvuk egyenlőtlenül csírázik, akár 5-6 évig is megőrzi csírázóképességét. Jelentős pollen- és nektármennyiséget biztosítanak a helyi fauna számára. Rendszeres szántás ellenére sem tűnnek el a területről, jól terjednek. Ezek a növények a terület arculatát szerencsére csak kis foltban határozzák meg.

A vizsgált biotóp szikipacsirta költőpárján kívül erre a területre járt táplálkozni még a búbos pacsirta (*Galerida cristata*), a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*), és a barázdabillegető (*Motacilla alba*). A költés befejeztével július közepe után tarlóhántás volt, viszont a költés helyén nem bolygatták a talajt, gondolva a madár következő évi esetleges megtelepedésére. A Maszling dűlő nyugati oldalán a tarackoló gyomok csak nyomokban bukkantak fel, ezek helyett a parlagfű (*Ambrosia artemisifolia*), szerbtövis (*Xanthium strumarium*), zöld muhar (*Setaria viridis*), disznóparéj (*Amaranthus retroflexus*), fehér libatop (*Chenopodium album*) valamint árva kelésű napraforgó- és kukoricatövek fordultak elő. A pacsirták táplálékához tartozó *Cassida* fajok kiválóan szaporodtak a jelentős libatop állományban. Ugyancsak a pacsirta fiókanevelési táplálékforrásához tartozó földi bolhák (*Phyllotreta sp*.) és azok lárvái a jelentős keresztes virágú gyomok (*Sinapis arvensis, Capsella bursa pastoris*) biztos táplálékforrást jelentettek. A fiókanevelésnél alapvető fontosságúak a 3-5 mm-es nyakszarvú bogár (*Notoxus monoceros*) és annak lárvái. A kifejlett egyedeik tömegesen találhatók a csapdákban és a területen egyaránt. Ez a bogár korábbi biztos szikipacsirtás fészkelő területeken is mindenütt előfordult (Máta, Zám, Kunmadarasi-puszta, Malomháza, Döghalom). Ezek a bogarak főleg egyszikűekkel táplálkoznak.

Jelentős faj és egyedszám csökkenés volt tapasztalható a trágyalakó bogaraknál. Mivel 2012-ben trágyacsomó kihelyezése nem történt meg, ezért elmaradt a trágyalakó bogarak korábbi tömege, ami a fiókák táplálásában jelentősen szerepelt. Ez különösen az *Aphodius, Ontophagus* fajokra vonatkozik. Szintén megfigyelhető a korábbi évek tömeges Diptera fajok elmaradása a trágyahiány folytán (*Lucilia, Calliphora* fajok). Évről-évre képződő gyökér- és szármaradványok képezik egy 4-8 mm-es fénybogár táplálékát (*Gridschrochilus* faj), amely viszont alapvető a fiókanevelési táplálékbázisban. A gabonapoloskák (*Eurygaster sp*.) több faja károsított a kiválasztott búzatáblán. Ezek a következők voltak: szipolypoloska (*Aelia acuminata*), mórpoloska (*Eurygaster maura*), csőrös szipolypoloska (*Aelia rostrata*), bogyómászó poloska (*Dolycoris baccarum*). Közös jellegzetességük, hogy a fejlődő gabonaszemek, valamint a vezérhajtás megszúrásával jelentős kártételt okoznak a gabonában. A szúrás helyén megáll a kalász fejlődése, a búzaszemek elszíntelenednek, ráncosakká és csökköttekké válnak. A gabonapoloskák a fészekmaradványok tanulsága alapján szintén a fiókák táplálékbázisát képezik. A kora tavasztól késő őszig megtalálható pókok (*Pardosa, Lycosa*) fajok magas szintű kalcium tartalmukkal a fiókák csontozatának fejlődésében nélkülözhetetlen szerep játszanak. A rosszul beszántott kukoricaszárban lárvaként áttelelő kukoricamoly (*Ostrinia nubilaris*) szintén jelentős lehet a fiókanevelésben, a fészekben található tömeges fejtok maradványok alapján. A költési időszakban jelenlevő muszkamoly (*Margarita sticticalis*) imágói szintén jelentős táplálékforrás. A korábbi évek megfigyelései az un. Vadastag nevű táblán történtek, itt mesterséges trágyahalmokat képeztek a trágyalakó bogarak megjelenése érdekében. Ezek a trágyalakó bogarak lárvái számos futrinkafaj megélhetését biztosították. Összességében faj- és egyedszám tekintetében jóval gazdagabbak voltak ezek az ugaron hagyott területek, mint a 2012-ben vizsgált gabonaföld. *Calathus, Broscus, Harpalus, Poecilus* fajok érezhetően nagyobb számban fordultak elő a korábbi években. A gabonaföld területén, amit 2012-ben vizsgáltunk a kis mérettartományba tartozó *Carabidae* fajok viszont tömeget alkottak, amelyek szintén a fióka táplálékbázisát képezik (*Amara*). Egyenesszárnyúak közül a csapdaanyagból hiányoztak a tücsök (*Gryllus*) lárvák, amelyek egyébként fontos táplálékok lehetnének. A terület bejárása során kékszárnyú sáska (*Oedipoda caerulescens*), közönséges rétisáska (*Chorthippus parallelus*) fajok is csak elvétve, szórványosan fordultak elő. A helyi emlősfauna kis létszámú és fajszegény: őz (*Capreolus capreolus*), hörcsög (*Cricetus cricetus*), róka (*Vulpes vulpes*), mezei pocok (*Microtus arvalis*), mezei nyúl (*Lepus europaeus*), amelyek csak csekély trágyalakó bogárközösséget képesek eltartani (*Aphodius* fajok főleg).

A holyvapopuláció alacsony faj- és egyedszámú, ez szintén a csekély mennyiségű trágya jelenlétét tükrözi (*Othius)*. A hangyapopuláció tömegénél fogva jelentős a fiókák táplálásában, tömeges előfordulásaik biztos táplálékforrást adnak (*Tetramorium, Lasius*). Ezenkívül még tömeges előfordulásúak a kabócák, amelyek gyomokon szívogatva jelentős tömeget alkotnak. A fiókák táplálékaként nagy jelentőségűek (*Cicadella, Aphrodes*) fajok. A talajcsapda anyagában bársonyatkák a korábbi évekhez képest örvendetesen szintén jelentősen megnőtt az egyedszámuk. Ezek a pókokhoz hasonlóan jelentős táplálékforrást alkotnak (*Trombidium, Microtrombidium*). A gabonavetések és az azokban található egyszikű gyomok képezik az imágóként áttelelő veresnyakú árpabogár (*Oulema melanopa*) táplálékát ezek szintén fiókanevelési rovarként jelentkeznek.

A 2012-ben végzett talajcsapdázással és a terület többszöri egyelő gyűjtéssel történő bejárással egy sok fajból álló rovarvilágot tártunk fel, amely kis területre koncentrálódott. Ez a fajkészlet a pacsirtafiókák nevelése során biztos táplálékforrást jelentett. Ezzel egy igen értékes védett madárnak nyújtott biotópot a vizsgált agrobiocönózisban.

IRODALOM

ENDES, M. 1974. A székipacsirta (*Calandrella brachydactyla*) Különlenyomat a Debreceni Déri Múzeum 1973. évi évkönyvéből. Debrecen, 80 pp

ENDES, M., DUDÁS, M., SZABÓ, S. 2010. A magyar szikipacsirta (*Calandrella brachydactyla hungarica*) agrárterületen történő sikeres költése...etc. Calandrella, XIII.: 196-199.